

MÉLYSÉGEKET MEGJÁRVA...

Öregszem?... Ez se romlást érlel.
(Várkonyi Nagy Béla: Nyersmérésleg.)

Fodor József: *Magam nyomában* (Szépirodalmi 1965.); Gellért Oszkár: *Zuhanóban* (Szépirodalmi 1966.); Gereblyés László: *Versek mozgóképre* (Szépirodalmi 1966.); Képes Géza: *Ének meredek parton* (Szépirodalmi 1966.); Mátyás Ferenc: *Paraszt Pietà* (Magvető 1965.); Vas István: *Földalatti Nap* (Szépirodalmi 1965.); Vihar Béla: *A négy felelet* (Szépirodalmi 1965.); Várkonyi Nagy Béla: *Egyszerű varázslat* (Szépirodalmi 1965.)

A véletlen úgy hozta, hogy az utóbbi években leginkább olyan költői pályákkal kerültem szembe, melynek alkotói már túljutottak ötvenedik évükön. Ezért fogadtam örömmel a *Tiszatáj* felkérését: néhány újabban megjelent kötet alapján próbáljam összehasonlítani világukat, megkeresni a közös vonásokat, és ennek fényében rávilágítani különbözőségeikre is; azaz figyelemmel kísérem azt, hogy érett költőink milyennek látják világunkat, és ők hogyan találják meg benne a helyüket. A válogatás erősen esetleges, néhány közelmúltban megjelent kötethez kapcsolódik, főleg a verbális kifejezéshez ragaszkodó, racionális, élményeiket direkt módon elmondó elemző (Gellért Oszkár, Képes Géza, Vas István), vagy deklaráló alkatú (Gereblyés László, Mátyás Ferenc, Vihar Béla, valamint részben Fodor József és Várkonyi Nagy Béla) költőkre terjed ki. Nem egy közülük folyamatosan, szemünk előtt érett, fejlődött (Gereblyés László, Vas István), vagy tekintélyes pálya ívét teljesíti be múltjához méltóan megújítva az utóbbi években költészetét (Gellért Oszkár); van, aki ritkán publikálva, szigorú szelektálással áll időnként olvasói elé (Képes Géza), mások régibb pályát folytatnak, behozva az ötvenes évek okozta hallgatás törését (Fodor József, Mátyás Ferenc), és vannak, akik szinte újrakezdve, fiatalos munkakedvvel léptek újra az irodalmi életbe (Várkonyi Nagy Béla, Vihar Béla). És itt, ez utóbbiak között kell felhívnom a figyelmet a kötettel újra még nem jelentkező, az *Élet és Irodalomban* és a *Napjainkban* publikáló Palasovszky Ödönre, akinek valaha híres — egy Gaál Gábortól méltatott — avantgardista múltját letisztult, bensőséges hangokat megszólaltató korszaka váltja fel.

Életkorban sem egységes ez a szemle: az érett férfikort előtől a tudatosan vállalt öregkori költészetet alkotókig az életkor múlásának különböző fázisait kísérelhetjük nyomon. Nem életműveket akarok összemérni, hanem utóbbi kötetek alapján vizsgálni az eléggé széles skálájú életkor világában. A művészi tanulságokon kívül, azt hiszem, több szempontból is izgalmas megfigyelni idősödő korosztályok reagálásait. Hisz a sokat tapasztaltak-megérték mindig arányosabban látják a körülöttük levő életet, és míg mi, fiatalabbak, inkább csak kacérokodunk az élet végességének gondolatával, ők reális szembenézésre kényszerülnek.

A századelő a halál dekadens nosztalgiját tenyésztette, majd a két világéggel betetéződő állandó háborúk és fasiszta terrorrendszerek ellenállói és áldozatai a mártírumot vonták a halál köré, és eszmények ingása idején víziókban és öngyilkosságokban szenvedték az érthetlent. Ha szétnézünk e mai kötetek között, a halálnak ez az egymást determináló társadalmi-pszichológiai kényszere eltűnt. Viszszakerült az emberi életkorok természetes rendjébe. A kései férfikor, öregedés első élményei, betegség fájjalása semmilyen politikai mellékendenciát nem fedez, nem társadalmi rossz közérzetből fakad. Egyéni élmény, éppúgy, mint a fiatalság heves lángolása, az első szerelmek csodálkozása, vagy a férfikor hódító szétnézése. Csak egy kicsit szorogóbb, borúsabb, elégikusabb. De ez természetes is. Sokkal nehezebb búcsúizzal számba venni a tárgyakat (Gellért, Gereblyés, Vas), tájakat, utazásokat (Képes, Várkonyi Nagy), élni kései szerelmeket (Képes, Gereblyés, Mátyás Ferenc),

mint mindezek hódítására indulni, kamaszlendülettel vagy férfiszívóssággal. Mégis milyen természetességgel formálódik szemünkben képpé maga a halál is, ahol a megrendülés drámáját férfias szemérem burkolja előlünk e csak a címmel kimondott képhasonlattá:

*Megremegett egy őz
az őszben,
Egy dörrenés, egy zuhanás...
Vérbeborult az őz
Az őszben,
És rőt levélként hulltak egyre többen. —*

Elégedett volt a vadász.

(Gereblyés: Anyám halálára)

Mi, fiatalabbak, csodálattal nézzük ezt az erőt, ahogy elkerülük a panaszkodó sírámokat. A nehéz élet edzette őket e kései bölcsességhez, talán ők is csak maguk biztatására írják e verseket, vagy tényleg Charon ladikján is oly szép tájak mellett hajózhatni? Mi még csak izgatottan vallatjuk őket, és gyűjtünk erőt korai depressziós villanásaink ellen. Vajon a mi generációnk képes lesz-e erre a búcsúzó nyugalomra, amit Gereblyés kötetéből olvashat, vagy elemző jegyzetekre, mint Gellért Oszkár napló-versei, vagy a teljes újrakezdés kései vállalkozására, mint Vihar Béla és Várkonyi Nagy esetében láthatjuk, és Palasovszkynál remélhetjük.

A legveszélyesebb, legmélyebb játék talán a közülük legfiatalabbak közé számító Vas István utóbbi verseiben ragad meg minket. Szembenézése, búcsúzása még nem az öregkor tükre, ő inkább csak hangol még egy újabb életkor hangulataihoz, nehogy váratlan vendégként akkor csapjon le rá, amikor nincs felkészülve vele szemben. Bebiztosítja magát előre a döbbenet ellen, hozzáedzi magát a szinte elviselhetetlenhez. De valójában a férfikor kiteljesedése ez még csak önála, mert az őszi kert minduntalan kivirágzik, csak egy ciklus idejére tűnt a Föld alá a Nap. Ő van még legközelebb hozzánk. Inkább egy betegség gyűrte le egy pillanatra (bár költői pillanata öt évet is kitesz), és nem az életkor számvetésre kényszerítő ereje. Még merészen végigjárja a test vacogó félelmét, a búcsúzás szentimentális önsajnálátát, a búcsúztatás világot értékelő szétnézését, hogy aztán hirtelen mindennek hátat fordítson, mint ahogy a ködös napok után is vakító napsütésre ébredünk.

Képes Géza épp fordítottja. Ő még ritkábban gondol minderre. Harcos, fiatalosan vitatkozó, szerelmet es utazásokat vállaló-élő, ha születésének évszámát nem írná a kötetére, az elmúlással foglalkozó verseit formálisnak éreznénk. Aztán néhány eldugott sorra bukkanunk, szinte akarata ellenére veszünk észre egy-egy rezignált, ködös képet, mely fátyolos, mint kedvelt Északjának zeneszerzői. Sokszor a téma nem is efelé mutat, inkább csak a kötetet átfogó éjszaka-képek nocturno-hangulatából ivódik belénk a cselekvések, viszonyok mulandóságának rezignációja:

*Nem is gyászolok
csak ténfergek egyedül.
Önmagammal társalgok éjjelente,
de többnyire már előre tudom
amit mondani készülök magamnak:...*

*s ha innen elmegyek:
meggyászolom a tengereket
felhőket és folyókat*

(Számvetés)

A versek aztán mennek tovább, de ez a hang bennünk marad — ez egy-két sor, és a belőlük szőtt visszatérő motívumok a kötet legemlékezetesebb rezdülései.

Hasonlóan egy-egy természeti hangulat borzongatja át Mátyás Ferencet, hogy rádöbbenjen egy-egy pillanatra a test kopására:

*Aztán egy csapat fecske-futár
rótta az eget kémlélőn, –*

*nyakamon összébb szorult a sál,
s menekültem a szél elől.*

*Belémnyilallt valami, a méz
rakódott le a csontomon,...*

(Őszi Balaton)

Aztán itt is megy tovább a vers, az ember kikapcsolja magát a múlandóság, az ősz fázó képeiből, és inkább bacchansláрма veri fel az olvasót, „asszony-juhait” kielégületlenül még sirjához is odainvitálja a költő (*A pásztor műzsái*), copfos seregben és hálászó lányokban gyönyörködik, finom erotikával kapcsolódva a fiatal idillbe:

*Súgva mesélnek, s félnek a lányok,
combjukat veri a víz,
susog a nádas, melljük állok,
s a mese karjukba visz.*

Talán túl idilli is ez a fiatalság, ahogy Mátyás látja őket, a „mese” szépíti, a távol elsimítja a torz foltokat. De már változik is a kép, jókedvű társaság köszönt, épp Tersánszky, Berda között borozgatóban lép elénk ez őszülő hajú, kalandokra és vitákra sose rest költő. A móka, a kaland végül lefoszlik, a játékból számvetés ke-rekedik, és a társas hűség egyik legszebb versére bukkanunk. Komoly, férfias vallomás, és szinte új frigykötés, megújítása a régen voltoknak, az új életkor szabályai szerint:

*Már itt maradsz velem, a próbát
sokszor kiálltuk,
észre se vesszük, hogy öregszel,
megsemmisülve bennem fekszel,
s készül halálunk.*

Az együttes öregedés kiváló elemzése jelentkezik itt, ahol a pusztulás realitását a szemérmesen visszafogott vallomás lírája tölti meg emberi melegséggel:

*Szempillád elől szétvillámlik,
zuhog a szépség,
de riadt arcod felerészben
velem haldoklik, el-elnézem
szép temetését.*

(Napasszony)

Fodor József ciklopszi erőket feszít egymásnak, az elvont jó és rossz küzdelmének görcsös vitájából ki-kilépve mégis a táj, a természet, egy-egy hangulat oldot-tabb perceit ígéri. Még csak jelzésnek, vázlatnak hat e kései oldódás, de az Élet megoldásának keresése helyett az élet megadta pillanatok bölcs értékelését, szépsé-gében való elgyönyörködést izlelgeti. És erre lehet következtetni memoárjának (*Emlékek a hőskorszakból*) bensőségesen kedves hangvételéből is.

Gereblyés László egy betegség, kórház élményeit vetíti elénk. Az ő búcsúzása is ideiglenes; Párizstól, az otthontól, tárgyaktól, csak a kórház kényszeréből távozik, mintegy megsimogatva őket, leporolva róluk a megszokott mindennapokat. Minden élővé válik körülötte: szimbólummá, emlékké – az ember és tárgyak kapcsolatá-nak legünnepibb pillanatait idézi fel. Azt, amikor a számára megszűntek természe-tes, észrevétlen környezetnek lenni, amikor felfigyelt rájuk, észrevette őket. De nehogy azt higgyük, hogy a tárgyak ez ünnepei valamikor romantikus esetlegességek, a tárgyak is, legszebb emlékeik is a *mindennap* legjobb kiteljesedéseit ünneplik.

Gellért Oszkár is tárgyakat, gondolatokat, barátságokat idéz, és elmondja róluk az élete során felgyűlt emlékeket. Utolsó kötetének egy része ezekből a memoár-versekből áll. De szerkesztése épp az ellentéte a Gereblyés Lászlóénak. Míg ő egyetlen pillanatot villant fel, abba sűrítve a legfontosabbakat, addig Gellért fel-bontja a pillanatot, egy-egy versben végigjárjuk e majdnem százados utat, meg-

állunk egy-egy versszak végén pihenni a fontosabb állomásokon, aztán indulunk tovább, vissza a mába. Sokszor prózai memoárjai verses megfelelőjét láthatjuk e versekben. De nem úgy, mint Vas esetében, aki a *Nehéz szerelem* önmarcangoló nyílt elemzése mellé szemérmesen zárt lírai emlékvallomásokat állít (legemlékezetesebben *A költözés*, és az *Óda a tegnapi asszonyokhoz* címűekben). Gellért szinte szó szerint mondja utána a sorokat a prózai emlékezőnek, egy-egy apropó váltja ki e versre ihlető ismétléseket (néha egy évforduló, egy feledékenység, vagy egy város neve). Ugyanakkor ő, a legidősebb az, aki a legtöbbet mond a legfiatalabbhoz hasonlóan ez életszakasról. Ő, már túl az ijedelmeken, bölcs belenyugvással éli napjait. Ő, aki fiatalon sem kacérkodott a halállal, hanem már akkor belekalkulálta a létbe, öreg korában is szembenézhet vele, sőt, mint korán jött látogatót ki is tessékelheti egy időre. Így az öregség reszketegségétől mentes hangon jegyezheti le megfigyeléseit e kevesek számára adódó életkorról. *A zuhanás* című verse például egy hosszú szerelemben-barátságban leélt páros viszony halállal szembesített lélektani remeke. A fiatalon az *Őszikék* finom érzékenységétől példát vevő költő eljutott ezzel saját őszikéihez, mely nála nem egy élet töréséből, hanem éppen töretlenségéből táplálkozik.

Számukra, e kötetekből olvasva, valahogy minden természetes, elrendezett. Mintha bele lehetne törődni a kimondhatatlanba is. Lassan elkopik az ember,

naponta leadunk valamit magunkból:

·
·
·

*Beadogatjuk őket
egy nagy ruhatárba
de tudjuk: egy nap
ha értük megyünk
az ajtón tábla fogad:
tárgyakat nem őrzünk meg
és nem adunk vissza*

(Képes Géza: Így él tovább)

Az idő reszkető ujjaival átfaragja az arcot:

*Fakulnia kell rajta színnek, aranyló barnapiros színnek,
Tűnnie kell néhány vonásnak
s reákerül helyükbe árok
És hangos vörös ér
Ver benne majd...*

(Gereblyés László: Álarc.)

Vagy mégsem ilyen könnyű és egyszerű minden? Vas István vitába száll ezzel, ő nem akar együtt élni a halállal, búcsúzik, de végül túlsüt rajta a kíváncsiság, és nem hagyja lefosztani magát,

*S ha megtudja, hogy a halál hada
A havas tetőn már gyűlik ellene,
Nem várja meg, míg leront a hegyekről,
De felhajt egy pohár rumot és még utolszor
Asszony derekát fogja át a búcsúbálon,
S éjfélkor elindul a trombitahangra
A lélegzetszorogató hidegben
Saját Branyiszkóját megostromolni,*

·
·
·
*Mert elfoglalta önmaga halálát
S már nem hátrál soha, nem lesz neki Világos,
És a fegyverletételt meg nem éri.*

(Branyisztkó.)

Fodor József hasonlóan indul szembe, halál helyett a végtelennel: a kimondhatatlan, egyetlen megváltó szó bűvöletében megy az ütközetbe, előre, észrevétlen hagyva szinte, hogy az úton lassan hogyan kopik el az ember.

De a szerelem, a férfi-nő kapcsolat meg-megújuló árama is hadüzenet, *Az éjszakai vízen:*

*s ha szédülünk a magunk örvényeitől
egymásba megkapaszkodunk.*

(Képes Géza)

És mindig ott él az akarat:

*s a villanyt eloltva eltökéltem,
hogy a hajnali fényt még meglesem
kielégült kedvvel –*

(Gellért Oszkár: A zuhanás.)

A felszín az elégia nyugalmáé, de a mélyben ott izzanak az életkor drámájának jelzései.

*
* * *

Kérdés, hogy ez a befelé munkáló szemlélődés hogyan sugárzik kifelé, az önvizsgálat hogyan válik társadalmi cselekvéssé. Talán leginkább a *magatartás normáinak vizsgálata* a közös tulajdonsága lírájuknak, a külső és belső világ legárulkodóbb keresztkezési pontja.

Változatos, sok veszélyt magában rejtő múlt áll mindnyájunk mögött. Ez edzette őket arra, hogy a közösség útjában figyeljék saját sorsukat. Egyikük sem érzi magányosnak magát, bárha a közösséghez kapcsolódásuk más-más formában jelentkezik. Ami közös, az az emberi helyállás rajza: ez pedig az eddigi pályájuk során felgyült tapasztalatok rávetítése az emberről alkotott fogalmukra. Szinte a képépítés módjában is emlékeztetnek egymásra. Vas István a halált a branyiszközi ütközethez hasonlítja, ahol az embernek nem szabad megadnia magát, hanem végig előretörni. Képes Géza embere akkor és ott áll őrt, ahol már a házörző kutya is megtanulta és nem tudja legyőzni a félelmet (*Félelem*). Várkonyi Nagy, az óceán vándora itthon is új kalandba kezd, korát meghazudtoló erővel teremti erőtől feszülő verseit. De mindnek az összegzését Vihar Béla mondja el az *Egy ember megy a hóban* című kiváló poémájában. A kiindulókép századunk egyik borzalmas idezi: a hóban menetelő, vánszorgó katonáét. De nem a pusztulás, az üldözés mártírját rajzolja meg ezzel. Azt már kiírta magából *Az isten halála* lágeremlékből szőtt döbbenetében. Itt az ember felmagasodik, a szenvedés fölé nő, levette magáról az elemek és a kegyetlen emberi parancsok csapdáját, mint ahogy századunk embere is kilábalt a hóból, a háborúból, az üldözöttségéből. Így válik figyelmeztetéssé és példává egyszerre ez a katonából emberré nemesedett hős.

Míg Vihar Béla szimbólumot teremt, a szimbolista Fodor József épp az ellenkező úton jár új hőskeresésében. *Alexandrosa* a végtelen igényéről kénytelen lemondani, hogy emberi maradjon, de az így létrejött tragikus törést feloldja másik versszimfóniájában, ahol az egyes ember már megtalálja helyét az emberi közösségben, mely közösség már vállalhatja a végtelen igényét (*Az építő éneke*).

A többiek példája is e két véglet között polarizálódik: vagy egy-egy egyéni szimbólumba fogják az *Embert*, vagy az *Emberek* között keresnek helyet minduntalan az egyes embereknek. Ebben élményeik, érdeklődési körük, költői módszerük különbözősége szerint mutatkoznak az eltérések. Várkonyi Nagy a távoli kalandokra kész Gauguin nyomán jár, Jack London természetes erejét keresi. Sok van benne az öreg halász heroikus kalandorságából; egyedül áll „az élet csúcán, / ahol egekbeiramló / szelek ölelkeznek”, de nem azért, mert elkívánczik az emberek közül, hanem mert ilyen a természete. Ha nem költő, háborúban ő lenne az ideális járőr, aki pontos felderítésekről adna hírt, békében pedig talán kiváló erdész, aki számunkra fedezi fel és őrzi a természetet. Ő leginkább a természetben és a végtelenben van otthon. De nem minket itt hagyva, hanem magával vive, és nekünk hozza meg a meglátottakat. Az amerikai pionírok utóda, akik földeket fedeztek, törtek be, *emberi teremtményé tettek* egy részt a vadon természetből.

Képes Géza is külföldeket jár, de ő sokkal belterjesebb. Nem az ismeretlent keresi, hanem a régen megvoltat segít visszaforrasztani. Fordítóként is a finnugor népeket hozza közel, költői tájképei is e rokon nép világát magyaritják, és e népek közös ősi hagyományaival gazdagítja saját költészetén át líránkat. Példája is e vállalkozás őse, Reguly Antal. De Reguly veszélyes útja is ellentéte a Várkonyiának. Várkonyi Nagy mindenütt ismeretlent keres, Képes és hősei az elveszett ismerős felé törnek, szembenézve nemegyszer éppannyi veszéllyel. És ha ott a legnagyobb példa Gauguin és Hemingway hőse, itt Bartók, aki a tudott végső összetartozást kereste meg a már ismert, de széthullott világban.

Bartók fogja jelképesen össze a hazai népet is Mátyás Ferenc reális víziójában, a *Falusi hangversenyben*. Alapja megtörtént esemény, hitelét mégsem ez, hanem a Bartóki koncepció népet összefogó megvalósulásának *lehetősége* adja. Mátyás Ferenc a régi falusi nyomort szembesíti a jelen adottságaival, kereteivel, ez hi-telesíti lelkesültsgét. De ugyanakkor egy másfajta szembesítés fátyolozza hangját: a lehetőség és megvalósítás esetenkénti aszinkronja. Újabb versei korholó szenvedélyét épp ez az elégedetlenség táplálja. A *társadalmi igényesség*, a nép nevében szólás e korszerű változata az, ami jelentőssé teszi költői megszólalását, leginkább Váci nyugtalan szenvedélyével rokonítva.

A közöttünk élő elkötelezettség példái ők, és erre valóban sok helytállás ed-zette őket. Figyelmük még a kórházból is befogja Afrika és Vietnam pusztulását, a jogokat követelő amerikai négereket. Az otthonra talált költő, a most már *Fogadott fiú* nyugtalansága ez, aki saját nyugalmaival nem elégszik, illetőleg megérzi a távoli jelzésekben az őt is fenyegető veszélyeket. Gereblyés László kötete szinte publicisztikai reagálása a konkrét eseményeknek, de Gellért Oszkár is megszenved az árvíz sújtotta vidékkel, várva újult feltámadását. Vihar Béla inkább általánosít, számvetéseket készít a hazáról, világról. Filozófiai kérdésfeltevéseire a magatartást meghatározó ódai hevület ad megoldó választ. Nemes hagyománya ez líránkak, már a romantika heroikus kora óta, Vörösmarty példáját követve: egy ember ön-vizsgálatában kifejezni a kor kívánta emberi tartást. Ez az ódai erejű általánosítás csap át kozmikus pillanatba, mindent átfogó gyűjtésbe Várkonyi Nagy világában. Haza és végtelen nagy kérdéseivel viaskodik Fodor József is, elemi erővel ütköz-tetve a jó és rossz képeket. De ő inkább Berzsenyi és Ady lávázó világát tekinti elődjének a magyar múltból, és ezt ötvözi az angol líra feloldást kereső roman-tikus látomásaival.

Megtalálható e kötetek színeképeiben a munkásköltő pártos proletár internacio-nalizmusától (Gereblyés László) az egész népben gondolkozásig felemelkedett ple-bejus szétnézésén át (Mátyás Ferenc) a szocializmust vállaló humanizmus külön-böző formáihoz kötődő költészetig minden színárnyalat. Összecsengenek, egy közös szimfóniába olvadnak össze e kései kötetekben. Mégis mintha túl egyszerűnek, túl problémamentesnek tűnne kötetekben ez a világ. Persze szemben is állnak ők, van ellentét, de mindez kívül. Gereblyés az imperializmussal hadakozik, Képes Géza haragos lendülettel és purista hajlammal támad epigrammaiban elefántta nőtt bolhákra, Vihar és Gellért a Hitler-fasizmus emlékeit szenved. Fodor örök harcot vív a körül nem határolt rosszal. De közben belülről túlzottan leegyszerűsödött minden. Mintha önmagukból minden konfliktust kiszűrtek volna. Példát mutat-nak, de valahogy kívül maradtak a koron. Példájuk inkább nemes veretű dekla-ráció, de ritkábban a közösséggel együtt keresett igazság izgalmas vállalkozása. Amit adnak, az biztos fogódzó, leszűrt végeredmény, de nem mindig találjuk mö-göttük az egyenlet levezetését.

Ebből következnek a formai világukban található konzervatív tendenciák. A romantikus és szimbolista tematika (Fodor, Vihar, Várkonyi Nagy) mellett a Gellért Oszkárnál és Képes Gézánál található analízáló vers, a Gereblyés László természetességre törekvő, de sokszor túl egyszerűre sikerülő, Mátyás Ferenc az Erdélyitől tanult daiformát az ilyési elemzéssel és Váci szenvedélyével szétrobbantó versei között nem egy önmagában is értékes, sőt maradandó eredmény is található, de a költői kifejezés újabb módszereivel mindinkább aszinkronba jutnak. És azt hiszem, ez nem csak életkorukból következik. Inkább az előbbieken említett le-szűrt zártsgából. Mert mihelyt az érdeklődési kör, az átért és vállalt világ a maga bonyolultságával hangot kap, mindjárt közelebb kerülünk a korszerűbb megszólaláshoz.

És itt kell példaként leírni Benjámin, Illyés és Kassák nevét, akik e generá-ciók eddigi csúcsteljesítményét jelentik. Nem a köröttük többször zajlott hangos viták, nem az útjukban vélt vagy megtalált ellentmondások emelik ki őket, hanem az *emberi teljesség* keresése. A természethez, társadalomhoz és önmagukhoz kö-tődésnek bonyodalmaival belülről ők ragadták meg legteljesebben. Költészetük szo-

cialista végeredménye ezért nem deklaráció, nem csak emberi útjuk összegezése, hanem a *költészetben megélt* sokoldalú vállalkozás következtetésekének levonása. Az emberi helytállás az valóban jó és nemes példa, de a költészetben ezt a lírai teljességgel kell igazolni. Ezt az utat költészetben hozzájuk hasonlóan leginkább csak Vas István járta következetesen végig, világok kereszteszései pontjává válva. Vállalta a polgári múltat és a belőle kilépő szocialista jelent. Minden pillanatához ragaszkodva, útból teljes képet bontott ki, mindig pontosan jelezte helyét, és így lépésről lépésre sikerült mind többeket átfogó, általánosabb érvényű költői világot építeni. És ebben az ember társadalmi teljességének a keresése mellett az individuális problémák mélyebb, teljesebb elemzése is benne foglaltatik. Visszahatásként épp ezért tudnak az életéről, haláláról annyira összetett, a válságokat, dermedt kétségbeeséseket is megszolgáltató képet adni. Számukra a költészet nem fegyverező álarc, hanem épp ellenkezőleg: az élet bonyolultságáig levetkőző vallomás. A bármikor a felszínre elérhető látszólagos nyugalommal szemben ők a mélységeket megjárt-megismert ember kiküzdött nyugalmára törekcsenek. Természetesen nem idegen részben ez a többszólamúság Mátyás Ferenc a nép sorsát vizsgáló verseitől, vagy Fodor József nagy erejű elvont vívódásaitól, Képes Géza pontosan kimunkált elemzéseitől, Gellért Oszkár kései jegyzeteitől, Gereblyés László munkáskörnyezetet érzékletesen idéző tárgyaitól sem. Épp akkor képesek értékes alkotásokat létrehozni, amikor verseik a korukkal való átért lényegi kapcsolat ihletéből születnek. Talán épp Mátyás Ferenc utóbbi kötete példa arra, hogy meg lehet újítani több évtizedes költői begyakorlást is, felfigyelve a valóság újabb problémáira és a sikeresebb fiatal vállalkozásokra.

KABDEBÓ LÓRÁNT

JEGYZETEK KÉT ÚJ REGÉNYRŐL

MESTERHÁZI LAJOS: ISTEN, MÉRETRE

Egy Eötvös-kollégistát 1936 nyarán — hazatérőben németországi tanulmányútjáról — útitársnak invitál kis robogójára a szintén Pestre tartó kedélyes náci diák, az óriás természetű Schnieber. A fiatalember némi vizsgálódás után, de anyagi helyzetére való tekintettel megadóan foglalt helyet a parányi motorkerékpár abnormis méretű vezetője mögött — íme a jelenet, amellyel kezdetét veszi Mesterházi Lajos új regényének tulajdonképpeni cselekménye. A cselekmény, a robogó, különféle (kényszerű) sörözési alkalmak és (keservesen mulatságos) világnézetű gyózködések miatt felettébb cikcakkosra sikerülő útja azonban csak keret, kerete főképpen és közvetlenül egy szellemes-gunyoros teológiai tárgyú példázatnak. Mert Schnieberrel beszélgetni *kell* — Mesterházi remekül jellemzett figurát állít elénk ezzel az agresszíven buta, gondolati tepedségében is olyan rámenős gyógyszerészhallgatóval —, s e beszélgetés egyik pillanata a magyar egyetemistának eszébe juttatja szerelmét; Schnieber istenképéről eszébe kell hogy jusson Kati, illetve a Balaton-parton bontakozó szerelem s a felette lebegő isten.

A regény a két történet összesodrásából született meg. A németországi ka-

land és az itthoni szerelem között — az isten méretei révén — kétségkívül megvannak azok a gondolati összeköttetések és belső rímek, amelyek egymáshoz utalják e két cselekményszálat. De pontosabb a fogalmazás, ha azt mondjuk: vannak gondolati összeköttetések, mert e kapcsolat sokkal inkább egyfajta alibinek s nem valódi koherenciának tűnik. Különös ugyanis, hogy e regény olvasásakor az igazi örömet nem azok a momentumok nyújtják, amelyek összekapcsolják e két szálat, hanem elsősorban azok, amelyek ellene vannak a két történet zavartalan rímelésének. Szabályos, kerekre komponált regény is Mesterházi műve, de olvasójának éppen kötetlensége tetszik; van „vezérgondolata”, de amikor ez fel-felbukkan, akkorra a közbülső kitérésék izgalmi és érdekességei már jócskán elhalványították jelentőségét. S így a cselekmény nem csupán az isten méreteiről szóló ironikus példázatnak, hanem mintha egy írói dilemmának a kerete is lenne: úgy látszik, hogy a példázat „műfaj”-nak az igénye, tehát a műmárkás-tételes gondolati kompozíciójának ütközik itt egy nem kevésbé márkanás, de a kötetlenséget és szubjektívítást vállaló, sőt, arra törekvő írói